

การสืบทอดอาคารระดับชาวบ้านที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม:
กรณีศึกษาของเรือนไทดำในอำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี
**Transmission of Modest Buildings with Cultural Significance: Case Study
of Tai Dam's Houses in U-Thong District, Suphanburi Province**

ภูมิชาย พันธุ์ไพโรจน์

Poomchai Punpairoj

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี 12121

Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University, Pathumthani, 12121, Thailand

E-mail: poomchaipp@yahoo.com

บทคัดย่อ

เรือนกระดองเต่าเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ที่สำคัญของชาวไทดำ มีการจำลองขึ้นหลายแห่งเพื่อแสดงเรือนพักอาศัยและวัฒนธรรมในอดีต เรือนไทดำในรูปแบบหลังช่วงปรากฏของเรือนกระดองเต่ายังมีหลงเหลืออยู่บ้าง โดยอยู่ในช่วงรอยต่อระหว่างการผสมผสานและปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม แต่ไม่ได้รับการดูแล และอยู่ในสภาพที่ถูกละทิ้งหรือรื้อถอน ทั้งที่มีความสำคัญในระดับสูงเช่นเดียวกับเรือนกระดองเต่า การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นที่เรือนไทดำที่มีความเชื่อมโยงกับเรือนกระดองเต่าและมีความเป็นพหุลักษณะ มีจุดมุ่งหมายให้เกิดความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงและการสืบทอดสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวไทดำ พื้นที่ศึกษาอยู่ในอำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี วิธีการศึกษาใช้วิธีการเก็บข้อมูลเอกสารและสำรวจภาคสนาม ผลจากการศึกษาพบว่า รูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ถูกปรับเปลี่ยนในช่วงการผสมผสานทางวัฒนธรรมแบ่งเป็นสี่กลุ่ม ในกลุ่มแรก คือ เรือนทรงกระดองเต่าชายคาสั้น กลุ่มที่สอง คือ เรือนหลังคาจั่วเครื่องผูก กลุ่มที่สาม คือ เรือนหลังคาจั่วเครื่องสับ กลุ่มที่สี่ คือ เรือนทรงปั้นหยา องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ถูกปรับเปลี่ยนน้อยคือ เสาขามและรอยยื่นยาว

Abstract

The tortoise-shape houses are among the most prominent cultural identities of Tai Dam, an ethnic group inhabiting in the river basin of Thailand. These houses are sometimes replicated or reproduced to demonstrate the past in traditional lifestyles of Tai Dam people. Various houses and granaries have been developed after the period of the tortoise-shape houses and still exist in Tai Dam communities. These Tai Dam's houses integrated traditional Tai Dam's culture with Thai's influence. At present, these houses with cultural significance are neglected or dismantled. The purpose of this research is to study the Tai Dam's houses, which have been evolved from tortoise-shape houses, with plural ethnic identity. The results of the research are useful for better understanding of the dynamic nature of vernacular architecture. The study areas are in Sra-Yai-Som Tambon and vicinities in U-thong District, Suphanburi Province. Research methods include review of vernacular studies and in-depth surveys. The finding reveals that building form and architectural elements have been developed into 4 groups during the period of assimilation: 1) Tortoise-shaped houses with short cantilevered roof; 2) Gable-roof house with traditional bamboo construction; 3) Gable-roof house with timber construction; and 4) Hip-roof (Panya style) house with timber construction. Architectural elements with minimum alteration are cruck-frame columns and long cantilevered beams.

คำสำคัญ (Keywords)

เรือนไทดำ (Tai Dam's Houses)

กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group)

เรือนพื้นถิ่น (Vernacular House)

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity)

การสืบทอด (Transmission)

1. บทนำ

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งของชาวไทยใน ประเทศไทย ทำให้เรือนพักอาศัยดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์นี้เป็นที่รู้จักจากนักวิชาการและบุคคลโดยทั่วไปที่สนใจในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ เรือนไทดำนี้คือ เรือนกระดองเต่าที่มีลักษณะเฉพาะชัดเจน จนเป็นอัตลักษณ์สำคัญของชาวไทยดำ โดยเรือนกระดองเต่าที่พบเห็นเกือบทั้งหมดในปัจจุบันไม่ได้เป็นเรือนพักอาศัยดั้งเดิม แต่เป็นการผลิตใหม่หรือการจำลองเพื่อการจัดแสดงทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เรือนไทดำที่ใช้เพื่อการอยู่อาศัยรวมทั้งยั้งข้าว ได้มีวิวัฒนาการต่อเนื่องออกมาเป็นหลายรูปแบบหลังจากการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยกว่าสองศตวรรษ เรือนไทดำในช่วงรอยต่อระหว่างการผสมผสานและปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมนี้ยังมีหลงเหลืออยู่บ้าง แต่กลับอยู่ในสภาพที่ถูกละทิ้งหรือกำลังจะถูกรื้อถอน ทั้งที่มีความสำคัญในระดับสูงเช่นเดียวกับเรือนกระดองเต่า

ในปัจจุบัน สถาปัตยกรรมในประเทศไทยถูกมุ่งนำเสนอไปที่อาคารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยในระดับประเทศหรือภูมิภาค เช่น วัด พระราชวัง บ้านเรือนของชนชั้นนำ และอาคารที่เป็นตัวแทนของสถาปัตยกรรมจากบางยุคสมัย ในขณะที่อาคารระดับชาวบ้าน เช่น เรือนพักอาศัยที่ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของท้องถิ่นในหลายช่วงเวลา กลับไม่ได้ถูกตระหนักในคุณค่าเท่าที่ควรจะเป็น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการขาดความเข้าใจในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (vernacular architecture) ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนตัวเองให้เข้ากับแต่ละยุคสมัย การปรับเปลี่ยนนี้ก่อให้เกิดรูปแบบใหม่ที่ต่างไปจากที่มีการเรียนรู้หรือรับทราบมา เช่น เรือนไทยภาคกลางที่เป็นตัวแทนของสถาปัตยกรรมไทย หรือเรือนกระดองเต่าที่เป็นตัวแทนของที่อยู่อาศัยชาวไทยดำ ถูกแสดงในลักษณะเป็นเรือนจำลองในศูนย์วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่พยายามทำให้เกิดมีลักษณะย้อนเวลาเหมือนในอดีตเมื่อหลายร้อยปีก่อน

เรือนไทยและเรือนกระดองเต่าดั้งเดิมได้ผ่านช่วงเวลาหลายยุคสมัย เกิดรูปแบบที่นอกเหนือไปจากเรือนที่เป็นที่รู้จัก เช่น เรือนไทยกลายรูป (transformed Thai house) และเรือนไทยผลิตใหม่ (reproduced Thai house) เรือนแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงการเปลี่ยนแปลงของอิทธิพลและเวลา ถูกจัดอยู่ในกลุ่มสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัยจากยุคต่างๆ ในอดีตจนถึงปัจจุบัน (Punpairoj, 2011) หลายชุมชนยังมีการใช้ประโยชน์จากเรือนเหล่านี้ จึงจัดว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมหรือพิพิธภัณฑสถานอันทรงคุณค่าจาก

การที่ยังมีชุมชนพื้นถิ่นดั้งเดิมอาศัยผูกพันอยู่ จึงสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างครบถ้วนต่อสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม บริบท ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในทุกระดับชั้น อย่างไรก็ตาม เรือนของชาวบ้านในกลุ่มหลังนี้มักมีลักษณะที่ไม่ดึงดูดนักการศึกษาหรือนักท่องเที่ยว เพราะไม่มีลักษณะรูปแบบเหมือนกับสิ่งที่ได้เรียนรู้หรือรับรู้มาจากเรือนไทยหรือเรือนกระดองเต่าดั้งเดิม

ความสนใจต่อสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมีเพิ่มขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งเป็นไปตามกระแสนิยมของการท่องเที่ยว แต่มีปรากฏที่บางส่วนขององค์ประกอบในชุมชนเท่านั้น เช่น ชุมชนค้าขายในตลาดโบราณ โดยยังขาดการนำเสนอข้อมูลองค์ความรู้ในเชิงลึก เพื่อสร้างความเข้าใจกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่หลากหลายในรูปแบบและช่วงเวลา ทั้งในอดีต ช่วงรอยต่อ และปัจจุบัน ทั้งยังมีความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกับชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมร่วมสมัย จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ควรรับรู้ข้อมูลในส่วนนี้ เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณชนรวมถึงนักท่องเที่ยวที่สนใจ และชาวบ้านในชุมชนที่ยังมีสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ก่อให้เกิดการรับรู้ในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมได้อย่างครบถ้วน และอนุรักษ์ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง

ผู้ที่สนใจหรือทำการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวไทยดำในช่วงกลางทศวรรษที่ 2550 พบว่า เรือนกระดองเต่าและสภาพชุมชนหรือรูปถ่ายในอดีตเป็นสิ่งที่หายาก รูปถ่ายโดย ฟรันซิส จิต ในปี พ.ศ. 2405 และ 2410 (as cited in Inpuntang, 2012, pp. 30, 95) และโดย ฤทัย ใจจงรัก ในปี พ.ศ. 2513 (as cited in Inpuntang, 2012, pp. 122, 138) รวมถึงเรือนกระดองเต่าดั้งเดิมของนายแล ชื่นฤทัย ซึ่งเป็นหลังสุดท้ายในประเทศไทยที่ยังมีการใช้อยู่อาศัย ถูกใช้เป็นหลักฐานในงานการศึกษาและงานวิจัยที่มีคุณค่าหลายงาน ตัวอย่างเหล่านี้รวมถึงผลงานการศึกษาที่ผ่านมาเป็นสิ่งที่มีความค่าสูง แต่กลับมีอยู่อย่างจำกัดทั้งปริมาณและแหล่งข้อมูล แม้ว่านักวิชาการได้แนะนำให้มีการบันทึกก่อนจะสูญหายตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 2540 (Chaturawong, 1997) ซึ่งยังเป็นช่วงเวลาที่มิเรือนไทดำที่หลากหลาย ในปัจจุบันนี้ เรือนหลายลักษณะประเภทได้ถูกรื้อถอนหายไปโดยปราศจากการเก็บข้อมูลที่เพียงพอ

การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นที่เรือนไทดำที่มีความเชื่อมโยงกับเรือนกระดองเต่าและเป็นพหุลักษณะ มีจุดมุ่งหมายให้เกิดความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงและการสืบทอดสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวไทยดำ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า การบริหารจัดการ การอนุรักษ์ และการท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อเสริมสร้างให้เกิดความเข้าใจ เป็นส่วนหนึ่งของหลักฐาน และยกระดับความสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น โดยเฉพาะเรือนพื้นถิ่น กลายรูปหรือเรือนในช่วงรอยต่อทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า แต่กลับถูกละเลย โดยการจัดหา วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลที่แสดงถึงวิวัฒนาการของเรือนพื้นถิ่น ความสำคัญในท้องถิ่น ประวัติเรื่องราวความเป็นมาของเรือน และความหลากหลายในรูปแบบของเรือน เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือนความคิดของทั้งหน่วยงาน เจ้าของเรือน ชุมชน และนักท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า การบริหารจัดการ และการอนุรักษ์ ก่อนที่จะมีการรื้อถอนทำลาย จากการเข้าถึงอย่างรวดเร็วของวัฒนธรรมสมัยใหม่ โดยเรือนพื้นถิ่นในช่วงการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จัดว่ามีความเปราะบางต่อการสูญสิ้น สูงกว่าสถาปัตยกรรมอนุรักษ์ประเภทอื่น ที่มักจะได้รับการดูแลจากหน่วยงานอนุรักษ์ และเจ้าของ โดยแบ่งวัตถุประสงค์ของบทความเป็นสามข้อดังนี้

1. นำเสนออาคารระดับชาวบ้านที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม แต่ไม่ได้รับการตระหนักถึงในคุณค่า
2. เปรียบเทียบข้อมูลทั้งในอดีตและปัจจุบัน ข้อมูลระหว่างพื้นที่
3. แสดงและจัดกลุ่มวิวัฒนาการ อิทธิพล รูปแบบที่เกิดขึ้น

การเลือกพื้นที่ศึกษา กำหนดให้เป็นที่ตั้งของเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย หมายถึง กลุ่มชนที่อพยพเข้ามาอยู่รวมกันในพื้นที่ดินแดนของประเทศไทยโดยกลุ่มชนนั้นยังมีความผูกพันระหว่างกันในด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียมและความเป็นอยู่อย่างเดียวกัน แต่แตกต่างกับประชาชนส่วนใหญ่เจ้าของประเทศ และชนกลุ่มนั้น ๆ มีความรู้สึกในด้านจิตใจของตนเองถึงความแตกต่างดังกล่าว โดยกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในการศึกษานี้ประกอบอาชีพและอาศัยอยู่ในประเทศไทย พื้นที่ศึกษาต้องเป็นหมู่บ้านที่ยังมีเรือนพื้นถิ่นอยู่มาก มีชุมชนดั้งเดิมอาศัยอยู่ และจำเป็นต้องมีเรือนพื้นถิ่นในช่วงรอยต่อทางวัฒนธรรม โดยอาจมีหรือไม่มีเรือนพื้นถิ่นแบบดั้งเดิม

จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายผสมผสานทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานทั้งไทย จีน ลาวเวียง ลาวครั่ง ลาวพวน และไทดำ จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นเมืองประวัติศาสตร์เก่าแก่ มีอายุประมาณ 3,500–4,000 ปี (Buranasompop et al., 2003)

มีการกำหนดทิศทางการพัฒนาโดยมีการกำหนดยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมพื้นบ้าน ทั้งนี้ เมืองอู่ทองซึ่งอยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรีได้ถูกกำหนดให้เป็น “พื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเมืองโบราณอู่ทอง” ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบลอู่ทอง อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี มีหลักฐานทางโบราณคดีที่สันนิษฐานได้ว่า เคยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดีและเป็นศูนย์กลางของดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก่อนจะเป็นชาติไทยในปัจจุบัน ซึ่งองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) กำลังพัฒนาเมืองโบราณอู่ทองให้เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ที่สามารถสืบค้นเรื่องราวเกี่ยวกับการก่อกำเนิดชนชาติไทยและศิลปวัฒนธรรมของชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ดินแดนสุวรรณภูมิให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

เมืองอู่ทองเสื่อมลงในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ต่อมาได้เป็นแหล่งที่มีการตั้งรกรากของทั้งชาวไทยและกลุ่มชาติพันธุ์ อำเภออู่ทองในปัจจุบันเป็นแหล่งที่ตั้งที่เด่นชัดของชุมชนชาวไทยดำ ยังสามารถแสดงความเป็นตัวตนของชนเผ่าจากดินแดนสิบสองจุไทยได้อย่างเข้มแข็ง โดยมีเรือนเป็นปัจจัยสำคัญร่วมกับภาษา ประเพณี และความเชื่อ การเปิดรับอิทธิพลจากภายนอกเป็นไปอย่างจำกัดในช่วงแรก แต่มีการเปิดกว้างขึ้นเป็นระยะ ชาวไทดำถูกกวาดต้อนหรืออพยพเข้าสู่ประเทศไทย (สยาม) ในช่วงเวลาที่ผ่านมากกว่า 200 ปี ชาวไทดำเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานในจังหวัดเพชรบุรี ในปี พ.ศ. 2322 (Sribusara, 1987) จนถึงปัจจุบัน ยังมีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นที่สุดในจังหวัดเพชรบุรี (Kirdsiri, 2011) หลังปฏิรูปการปกครองและยกเลิกระบบไพร่ มีการอพยพไปตั้งถิ่นฐานยังจังหวัดใกล้เคียง รวมถึงจังหวัดสุพรรณบุรี ประมาณช่วงต้นทศวรรษ 2400 อัญชลี บุรณสิงห์ (as cited in Burutpat, 1997, p. 5) สรรพพบว่ามีชาวไทดำ อาศัยอยู่ในเขตอำเภออู่ทอง ที่ตำบลสระยายโสม ตำบลบ้านดอน ตำบลดอนมะเกลือ ตำบลบ้านโฆ้ง ในเขตอำเภอเมือง ตำบลบางกุ้ง และเขตอำเภอบางปลาม้า

จากข้อมูลข้างต้น พื้นที่ศึกษา ซึ่งมีชุมชนชาวไทยดำที่อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรีประมาณช่วงต้นทศวรรษ 2400 ที่มีความเหมาะสม คือ ตำบลสระยายโสม อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี รวมถึงในตำบลข้างเคียงที่มีความเกี่ยวข้อง คือ ตำบลบ้านดอนและตำบลอู่ทอง วิธีการศึกษาเป็นการค้นหาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร ข้อมูลหลักฐาน รวมถึง แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ ภาพถ่ายในอดีต และ

ข้อมูลปฐมภูมิจากการสำรวจภาคสนามในช่วงระหว่างปลายปี พ.ศ. 2555 ถึง ต้นปี พ.ศ. 2556

ในบทความนี้ รูปถ่ายและภาพวาดที่ถูกจัดทำโดยผู้วิจัยจะไม่แสดงถึงเวลาและที่มา ในขณะที่รูปถ่ายจากแหล่งอื่นจะแสดงที่มาได้รูป หัวข้อที่ 2 เป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง หัวข้อที่ 3 เป็นการแบ่งประเภทเรือนจากข้อมูลภาคสนาม หัวข้อที่ 4 แสดงประเด็นรายละเอียดองค์ประกอบเรือน หัวข้อที่ 5 แสดงสถานภาพการสืบทอดและสรุปตามวัตถุประสงค์ของบทความในหัวข้อที่ 6

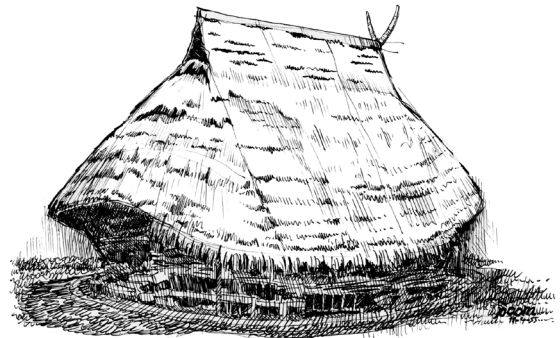
2. ลักษณะเฉพาะของเรือนไทดำและเรือนไทดำในช่วงรอยต่อผสมผสานทางวัฒนธรรม

ย้อนกลับไปในต้นทศวรรษ 2510 ผู้คนที่สัญจรผ่านถนนมาลัยแมน ตำบลสระยายโสม อำเภอดำรงวิทยะบุรี มองเห็นเรือนกระดองเต๋าดั้งอยู่ริมถนนสายนี้ รวมถึงนักวิชาการทางสถาปัตยกรรม คือ ฤทัย ใจจงรัก (2513) และ ศิริชัย นฤมิตรเชกการ (2514) ที่ได้บันทึกภาพในอดีตในช่วงเวลานี้ ไม่ปรากฏเรือนกระดองเต๋าริมถนนมาลัยแมนอีกต่อไปในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามยังมีเรือนของชาวไทดำที่มองเห็นได้จากริมถนนหลายหลัง มีลักษณะเป็นเรือนทรงจั่วที่มองดูคล้ายเรือนไทยภาคกลาง แต่ดูเตี้ยกว่า ไม่มีบันลุ่ม หลังคามุงเหล็กลอนซุบสังกะสี (รูปที่ 1 ก)

เรือนไทดำทรงกระดองเต๋าคือเป็นส่วนหนึ่งของการรำลึก และแสดงเอกลักษณ์ของชุมชนไทดำได้อย่างมีประสิทธิภาพพร้อมไปกับการรักษาวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อดั้งเดิม ลักษณะเฉพาะของเรือนไทดำเป็นเรือนเดี่ยว มีรูปทรงคล้ายกระดองเต๋า เป็นเรือนไม้จริงผสมไม้ไผ่ ส่วนล่างเป็นไม้จริง ส่วนบนเป็นไม้ไผ่ ไม้จริงยังไม่ผ่านการแปรรูป มีลักษณะโดยรวมเป็นเรือนเครื่องผูก มีส่วนที่ใช้เครื่องมือช่างในการตัด ถาก ตกแต่งไม้จริงเฉพาะที่เสาและรอยต่อ เสาไม้มีลักษณะเป็นง่ามเพื่อรับรอยที่ยื่นยาว เรือนมีความยาว 3 ถึง 5 ห้องเสา (ในประเทศไทย) มีกว้านและซานที่หน้าและหลังเรือน ชายคาด้านสกัดยกสูงสัมพันธ์กับการเข้าออกเรือน ชายคาด้านข้างลดระดับคลุมผนังจนมิดผนังเตี้ยผายออกและมีช่อเก็ดติดจั่วด้านบนคล้ายเรือนกาแลพื้นยกสูงจากระดับดินพอคนเดินรอด ไม่มีการกันห้องที่ชั้นบน หลังคามุงหญ้าคา (รูปที่ 1 ข) เรือนกระดองเต๋าดั้งเดิมที่ยังหลงเหลืออยู่ในบ้านแม่ประจันต์ อายุประมาณ 90 ปี ถูกใช้เป็นกรณีศึกษาต้นแบบเพื่อการศึกษาและสร้างเรือนจำลองในชุมชนไทดำหลายแห่งในจังหวัดเพชรบุรี

(ก)

(ข)

รูปที่ 1 เรือนไทดำที่ยังคงอยู่ใน พ.ศ. 2556 (ก) ที่ริมถนนมาลัยแมน ตำบลสระยายโสม จังหวัดสุพรรณบุรี และ (ข) เรือนไทดำดั้งเดิมหรือเรือนกระดองเต๋า จังหวัดเพชรบุรี

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยน มีการปรับตัวยอมรับอิทธิพลจากนอกชุมชนมากขึ้น เกิดการกลายรูปของเรือนในรูปแบบต่าง ๆ ชาวไทดำก็ยังสามารถสืบทอดภูมิปัญญาทางช่างร่วมไปกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยสร้างเรือนกระดองเต๋าลงในหลายชุมชน ทำให้ยังมีการคงอยู่ชัดเจนทางกายภาพ และเกิดอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนชาวไทดำในประเทศไทย การปรากฏของการสร้างขึ้นใหม่ (reproduction) ของเรือนกระดองเต๋ามีความพยายามคงรูปแบบเดิม แต่ปรับเปลี่ยนวัสดุ โครงสร้าง และวิธีการสร้างในบางส่วน แสดงถึงความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบริบทที่แปรเปลี่ยน

การปรับเปลี่ยนในอดีตของเรือนไทดำกลายรูปในพื้นที่ศึกษา มีทั้งการดัดแปลงเรือนเดิม การสร้างเรือนใหม่ การรื้อถอนและใช้ชิ้นส่วนจากเรือนเดิมเพื่อทำเรือนใหม่ ไม้จริงถูกใช้แทนไม้ไผ่มากขึ้นตามลำดับเวลา ยิ่งชาวเรือนที่สำรวจมีการคงลักษณะดั้งเดิมมากกว่าเรือนพักอาศัย จากความเชื่อเรื่องการไม่ใช้ชิ้นส่วนยังชีพที่รื้อแล้วมาประกอบทำเรือนพักอาศัย แต่สามารถเข้าอยู่อาศัยในยังชีพได้ มีการนำยังชีพมารวมกลุ่มกับเรือนพักอาศัย จึงเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญเพื่อเชื่อมโยงเข้ากับรูปแบบของเรือนไทดำพัก

อาศัยในพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้ วีระ อินพันทัง (Inpuntang, 2012, pp.183-185) เป็นผู้นำคำว่า “ทวีลักษณ์” มาใช้กับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น โดยอธิบายกระบวนการติดต่อทางวัฒนธรรม (acculturation) ซึ่งทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม (assimilation) จากการศึกษาของ งามพิศ สัตย์สงวน ในปี พ.ศ. 2545 และแสดงถึงการมีทวีลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (double ethnic identity) จากการศึกษาของ อมรา พงศาพิชญ์ ในปี พ.ศ. 2543

3. การแบ่งประเภทเรือนไทดำ

การสำรวจที่บ้านแม่ประจันต์ ในจังหวัดเพชรบุรี ถูกดำเนินการโดยนักวิชาการสองท่านจากมหาวิทยาลัยศิลปากร โชติมา จาตุรวงศ์ (Chaturawong, 1997) แบ่งเรือนไทดำเป็น 4 ช่วง สองช่วงหลังตามอิทธิพลที่ได้รับ ดังนี้ 1) เรือนไทดำแบบดั้งเดิม 2) เรือนไทดำชนิดที่พัฒนาจากแบบดั้งเดิม 3) เรือนไทดำชนิดที่ได้รับอิทธิพลจากท้องถิ่น และ 4) เรือนไทดำชนิดที่ได้รับอิทธิพลจากส่วนกลาง วีระ อินพันทัง (Inpuntang, 2012) ทำการสำรวจเรือนส่วนใหญ่ในจังหวัดเพชรบุรี ที่บ้านแม่ประจันต์ บ้านเขาย้อย และบ้านหนองปรัง แบ่งเป็น 4 แบบอย่างตามรูปทรงของเรือนสองอย่างหลังแบ่งตามรูปทรงหลังคา ดังนี้ 1) เรือนทรงกระดองเต่า 2) เรือนทรงไทย 3) เรือนทรงฝรั่ง (ปั้นหย่าและมนิลา) และ 4) เรือนทรงบังกะโล

การแบ่งกลุ่มเรือนของโชติมาและวีระ มีความคล้ายกันที่กลุ่มแรกและกลุ่มที่สี่ กลุ่มที่สองและสามมีความแตกต่าง กลุ่มแรกคือเรือนกระดองเต่าดั้งเดิม กลุ่มที่สี่เป็นเรือนครึ่งปูนครึ่งไม้จริง หลังคาหน้าจั่วแบน มุงกระเบื้องหรือสังกะสี มีห้องที่ชั้นล่าง มีรูปทรงโดยรวมเป็นเรือนบังกะโล กลุ่มที่สองของโชติมา แสดงเรือนที่พัฒนาจากแบบดั้งเดิมเป็นเรือนผสมไม้จริงและไม้ไผ่เหมือนเรือนกระดองเต่า หลังคามีทั้งด้านสกัดโค้งและไม้โค้ง วัสดุมุงหญ้าคาหรือกระเบื้อง กลุ่มที่สองของวีระ เป็นทรงไทยมีทั้งเรือนเครื่องผูกและเครื่องสับ กลุ่มที่สามของโชติมา เป็นเรือนไม้จริง หลังคาทรงมนิลามุงกระเบื้องหรือสังกะสี กลุ่มที่สามของวีระ เป็นเรือนทรงฝรั่ง แบ่งเป็นช่วงแรกใช้หลังคาปั้นหย่าและช่วงต่อมาใช้หลังคามนิลา เป็นเรือนไม้จริง มุงกระเบื้อง

จากการศึกษานี้ เรือนที่ถูกสำรวจส่วนใหญ่อยู่ในตำบลสระยายโสม จำนวน 7 หลัง และบางส่วนในพื้นที่ข้างเคียง คือ ในตำบลบ้านดอน จำนวน 3 หลัง และในตำบลอุ้มทอง จำนวน 2 หลัง การแบ่งกลุ่มรูปแบบเรือนและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม แบ่งได้เป็น 6 กลุ่ม (ดูตาราง

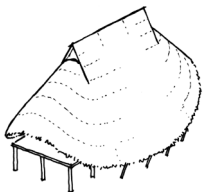
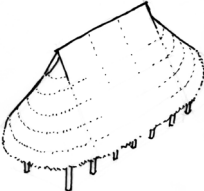
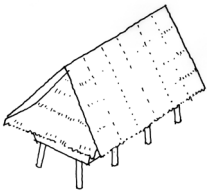
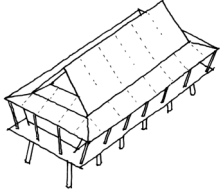
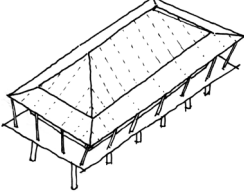
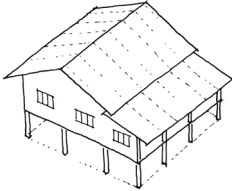
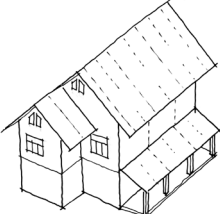
ที่ 1) สี่กลุ่มแรกจัดว่าเป็นเรือนไทดำจากการมีลักษณะเฉพาะ สองกลุ่มหลังไม่จัดเป็นเรือนไทดำแต่รวมอยู่ในกลุ่มเรือนพักอาศัยของชาวไทดำ มีลักษณะเป็นเรือนบังกะโลและสมัยใหม่ จึงสามารถแบ่งประเภทเรือนที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนในช่วงรอยต่อผสมผสานทางวัฒนธรรม ได้เป็นสี่กลุ่ม โดยมีการเรียงเวลาการเริ่มต้นของเรือนจากก่อนไปหลัง

ในกลุ่มแรก คือ เรือนหลังคาทรงกระดองเต่าชายคาสั้น กลุ่มที่สอง คือ เรือนทรงจั่ว หลังคาทรงกระดองเต่าถูกเปลี่ยนคล้ายหลังคาจั่วของเรือนไทยเครื่องผูกในภาคกลาง กลุ่มที่สาม คือ เรือนทรงจั่ว หลังคามีลักษณะคล้ายหลังคาเรือนไทยเครื่องสับในภาคกลาง กลุ่มที่สี่ หลังคาทรงปั้นหย่า วัสดุมุงเป็นกระเบื้องซีเมนต์ ทั้งสี่กลุ่ม ผนังมีความสูงมากขึ้นตามลำดับ ในกลุ่มที่สามและสี่ ผนังมีการเจาะช่องแสงหรือทำหน้าต่าง ผนังและผนังที่ทำจากไม้ไผ่เปลี่ยนเป็นไม้จริงในลักษณะระแนง ไม้ตีซ้อนเกล็ด และไม่กระดาน

ความแตกต่างที่พบอย่างชัดเจนระหว่างชุมชนไทดำในพื้นที่ศึกษากับชุมชนในจังหวัดข้างเคียง คือ ไม่พบการใช้หลังคาทรงมนิลาในตำบลสระยายโสม และพบน้อยมากในพื้นที่ข้างเคียงที่ตำบลบ้านดอนและดอนมะเกลือ ทั้งที่มีปรากฏอยู่ทั่วไปในเรือนไทดำที่จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดนครปฐม และในประเทศเวียดนาม ทั้งนี้ มีการพบเรือนไทยเครื่องสับและเรือนปั้นหย่าบางหลังที่ไม่มีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับรูปทรงและองค์ประกอบกับเรือนไทดำดั้งเดิมเรือนในชุมชนไทดำส่วนนี้ จึงไม่อยู่ในขอบเขตการศึกษา

การหัดสันของชายคาเรือนกระดองเต่า รวมถึงการปรับรูปทรงหลังคา ผนัง สัดส่วนเรือน โดยมีความต่างจากเรือนดั้งเดิมในจังหวัดเพชรบุรี เป็นอิทธิพลจากสภาพอากาศที่ร้อนอบอ้าวในภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งไม่เหมาะกับการปิดกั้นด้านข้างถึงสองชั้น ทั้งจากชายคาและผนัง เรือนในกลุ่มนี้ยังคงมีด้านสกัดลักษณะโค้ง แต่ชายคาหัดสันจนอาจเห็นผนังบางส่วนที่ผายออก ชายคาด้านสกัดไม่มีการยกสูงที่ทางเข้า มีหลักฐานการพบเรือนกระดองเต่าชายคาสั้นทั้งเรือนจริงและรูปถ่าย ในปี พ.ศ. 2518 ชูชีพ อุดมชัยและคณะ (as cited in Inpuntang, 2012) บันทึกว่า เรือนกระดองเต่าสองหลังสุดท้ายจากตำบลสระยายโสมถูกย้ายไปแสดงที่เมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ ยังถูกรักษาไว้ได้ (รูปที่ 2 ก) ในปี พ.ศ. 2555 ผู้วิจัยสำรวจพบเรือนกระดองเต่าชายคาสั้นนอกจังหวัดสุพรรณบุรี คือ เรือนกระดองเต่าจำลองที่วัดแม่ประจันต์ บ้านแม่ประจันต์ ในจังหวัดเพชรบุรี (รูปที่ 2 ข) และวีระ อินพันทัง (Inpuntang, 2012, pp.73-79) สำรวจพบเรือนกระดองเต่าที่

ตารางที่ 1 การจำแนกเรือนพักอาศัยของชาวไทยในจังหวัดสุพรรณบุรี

ประเภทเรือนพักอาศัย ของชาวไทยดำ	รูปทรง	อิทธิพล	ช่วงเวลา (ประมาณ)	ที่มาของหลักฐาน
เรือนกระดองเต้าตั้งเดิม หลังคาทรงโค้งด้านสกัดเผยเปิด ขึ้น ด้านข้างห้อยต่ำปิดผนังมิด		เรือนไทดำ สิบสองจุไทย	ทศวรรษ 2300-2400	เรือนจริงนอกพื้นที่ศึกษา ในเพชรบุรีและรูปถ่าย ปี พ.ศ. 2410 และ 2513
1. เรือนกระดองเต้าชายคาสั้น หลังคาทรงโค้งด้านสกัด ด้านข้างห้อยเปิดผนังบางส่วน		วิถีชีวิต สภาพอากาศ	ทศวรรษ 2400-2430	เรือนจริงในและ นอกพื้นที่ศึกษารูปถ่าย ปี พ.ศ. 2513 และ 2514
2. เรือนหลังคาทรงจั่วเครื่องผูก รูปทรงหลังคาล้ายหลังคา เรือนไทยเครื่องผูกในภาคกลาง มีส่วนต่อชายคา เสาสอบ		สภาพอากาศ เรือนท้องถิ่น ภาคกลาง	ทศวรรษ 2430-2470	สัมภาษณ์ และรูปถ่าย ปี พ.ศ. 2513
3. เรือนหลังคาทรงจั่วเครื่องสับ รูปทรงหลังคาล้ายหลังคา เรือนไทยเครื่องสับในภาคกลาง มีชายคาปีกนกกรอบ เสาสอบ มุงสังกะสี		เรือนท้องถิ่น ภาคกลาง วัสดุสมัยใหม่	ทศวรรษ 2470-2500	เรือนจริงในพื้นที่ศึกษา
4. เรือนทรงปั้นหยา มีหรือไม่มีชายคาปีกนก เสาสอบ มุงกระเบื้อง (ไม่พบทรงมณิลา)		เรือนท้องถิ่น ภาคกลาง วัสดุสมัยใหม่	ทศวรรษ 2500-2520	เรือนจริงในพื้นที่ศึกษา และรูปถ่ายปี พ.ศ. 2513
5. เรือนทรงบังกะโล หลังคาลาด ไม้ผสมปูน มีใต้ถุน นิยมใช้กับส่วนต่อเติม		เรือนท้องถิ่น ไทยอิทธิพล ตะวันตก วัสดุสมัยใหม่	ทศวรรษ 2520-ปัจจุบัน	เรือนจริงในพื้นที่ศึกษา
6. เรือนสมัยใหม่ หลังคาจั่วหรือปั้นหยาหรือมณิลา หรือผสมปูนทั้งหลัง มีห้องชั้นล่าง		บ้านจัดสรร อิทธิพลตะวันตก วัสดุสมัยใหม่ ไม้หายาก/แพง	ทศวรรษ 2540-ปัจจุบัน	เรือนจริงในพื้นที่ศึกษา

จังหวัดเตียนเบียน (Dien Bien) ประเทศเวียดนาม ในปี พ.ศ. 2547 แสดงถึงเรือนกระดองเต่าที่ได้ถูกพัฒนาจาก เรือนดั้งเดิมมีชายคาสั้น โครงสร้างไม้ใช้เสาราม แต่เป็นคาน ไม้แปรรูปเสียบทะลุเสาเหมือนเรือนไทยเครื่องสับ ผังเรือน ตั้งตรง ด้านสกัดมีสามช่วงเสา และโครงสร้างหลังคาซึ่ง คล้ายกับเรือนไทดำส่วนใหญ่ที่สำรวจในปี พ.ศ. 2554 แสดง ถึงการเป็นเรือนกระดองเต่าที่ถูกปรับปรุงพัฒนารูปแบบ และมีขนาดใหญ่ขึ้น โดยได้รับอิทธิพลมาจากเรือนห้องถิ่น เวียดนาม เรือนกระดองเต่าชายคาสั้นในประเทศไทยและ เวียดนามจึงมีที่มาและลักษณะในรายละเอียดที่ไม่เหมือน กัน จากการรับอิทธิพลที่ต่างกัน

(ก)

(ข)

รูปที่ 2 เรือนกระดองเต่าชายคาสั้น (ก) ที่เมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ (ที่มา: <http://www.ancientcity.com> สืบค้นวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547) และ (ข) เรือนจำลองที่วัดแม่ประจันต์ จังหวัดเพชรบุรี

เรือนกระดองเต่าจำลองสองหลังที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุททอง โดยเรือนด้านขวาใช้ชั้นส่วนจากเรือนกระดองเต่าดั้งเดิม (รูปที่ 3 ก และ ข) ที่น่าสังเกตคือ เรือนด้านขวามีชายคาสั้น ลักษณะใกล้เคียงกับรูปวาดโดยวีระอินพันท์ (Inpuntang, 2012) จากรูปถ่ายเรือนกระดองเต่าริมถนนมาลัยแมน จังหวัดสุพรรณบุรี ถ่ายภาพโดย ศิริชัย นฤมิตรเรขการ ในหนังสือเรือนไทยโดย จิระ ศิลปภัก และคณะ (as cited in Inpuntang, 2012, p.113) จากการอธิบายที่ตั้ง แสดงถึงพื้นที่บริเวณตำบลสระยายโสม

(ก)

(ข)

รูปที่ 3 เรือนกระดองเต่าสองหลังที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุททอง (ก และ ข) เรือนด้านบนตามลูกศรชี้ ใช้ชั้นส่วนจากเรือนกระดองเต่าที่ถูกรื้อถอน มีชายคาสั้น ไม่ปิดผนังด้านข้าง

เรือนไทดำแบบมีทรงหลังคาล้อยเรือนไทยเครื่องผูกภาคกลาง มีทั้งที่ลาดชันน้อยกว่าหรือเท่าหลังคาเรือนไทย มีชายคาด้านหน้ายื่นเกินแนวหน้าจั่วเล็กน้อย เสาสอบเข้า มักมีส่วนชายคาต่อยื่นด้านข้างเพื่อคลุมชานข้างเรือนหรือส่วนเก็บของ (รูปที่ 4 ก) อาจมีลักษณะเป็นจั่วจอมแหในบางพื้นที่ จากการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนที่ตำบลบ้านดอน เรือนไทดำหลังคาบังกะโลบางหลัง เคยมีทรงหลังคาแบบเรือนไทยภาคกลาง จากการสำรวจที่ลักษณะโครงสร้างส่วนล่างเป็นคานไม้แปรรูป ส่วนหลังคาของเรือนจึงควรที่จะเป็นโครงสร้างไม้จริงเหมือนเรือนเครื่องสับ (รูปที่ 4 ข)

เรือนไทดำแบบมีทรงหลังคาล้อยเรือนไทยเครื่องสับภาคกลาง หลังคาจั่วกว้างและชันน้อยกว่าเรือนไทยภาคกลาง มีชายคาปีกนกกลดชัน ดัดค้ำยันโดยรอบ มีปีกนกที่หน้าจั่ว ชันเท่ากัน ไม่มีปั้นลม เกิดชานโดยรอบเรือน เสาสอบเข้า มุงหลังคาด้วยเหล็กลอนชุบสังกะสี (รูปที่ 5 ก และ ข) มีการใช้ระบบโครงสร้างหลังคาไม้จริงเหมือนเรือนไทยและไม่เป็นทรงจอมแห คือ ทั้งหลังคาและชายคาปีกนกลดชันมีระนาบเอียงเดียวกัน เรือนไทดำในกลุ่มที่สองและสาม

(ก)

(ข)

รูปที่ 4 เรือนไทดำแบบมีทรงหลังคาคล้ายเรือนไทยภาคกลาง (ก) ตัวอย่างเรือนไทดำหลังคาเครื่องผูกที่บ้านแม่ประจันต์ ในจังหวัดเพชรบุรี (ข) เรือนไทดำหลังคาบังกะโล่ที่ตำบลบ้านดอน เคยมีทรงหลังคาแบบเรือนไทยเครื่องสับ

(ก)

(ข)

รูปที่ 5 เรือนไทดำแบบมีทรงหลังคาคล้ายเรือนไทยเครื่องสับภาคกลาง (ก) มีชายคาปีกนกกลดชั้นและค้ำยัน และ (ข) หลังคาไม่เป็นทรงจอมแห

จึงจัดได้ว่ามีทวิลักษณ์จากเรือนชาวไทดำและเรือนชาวไทย โดยเรือนไทดำรุ่นหลังจากเรือนกระตองเต่าในประเทศ เวียดนามมีลักษณะที่แตกต่างจากในประเทศไทย ผู้วิจัยได้สำรวจในปี พ.ศ. 2553 พบว่า เรือนเครื่องสับมีลักษณะกว้างถึงสามช่วงเสา มีระบบโครงสร้างหลังคาเหมือนเรือนชาวจีนและชาวเวียดนาม

เรือนไทดำพักอาศัยทรงปั้นหยาเป็นเรือนที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตก ส่งผ่านเรือนของชาวไทยในยุคต่อจากเรือนไทยเครื่องสับ เป็นการผสมผสานวัฒนธรรมหลายกลุ่มชาติพันธุ์ จนอาจถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นการมีลักษณะทางชาติพันธุ์ของเรือนที่มากกว่าสองของทวิลักษณ์ คือ พหุลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (plural ethnic identity) หลังคามีลักษณะระนาบเอียงปิดทั้งสี่ด้านคล้ายทรงพีระมิด โครงสร้างส่วนล่างยังมีลักษณะเสางามและรอดยื่น มีการใช้ไม้แปรรูปมากขึ้น บางหลังมีการใช้เสาสูงมากกว่าเดิม เพื่อเพิ่มความโปร่งสบายและใช้พื้นที่ใต้ถุนคล้ายเรือนไทยภาคกลาง ในพื้นที่ศึกษาพบสองรูปแบบคือ แบบมีการยื่นส่งชายคาโดยจันทันชั้นเดียวต่อเนื่อง ซึ่งเป็นลักษณะของเรือนทรงปั้นหยาโดยทั่วไป (รูปที่ 6 ก) และแบบมีชายคาปีกนก ลดชั้นเหมือนเรือนไทดำในกลุ่มที่สาม ในระหว่างช่วงเวลาของการพัฒนาการทางรูปทรง เทคนิคการสร้าง และการใช้วัสดุใหม่ เรือนในชุมชนไทดำที่เกิดขึ้น

(ก)

(ข)

รูปที่ 6 เรือนไทดำทรงปั้นหยาที่บ้านสระยายโสม (ก) เรือนทรงปั้นหยา เสาสูงชะลูด และ (ข) เรือนพักอาศัยทรงปั้นหยาแบบไม่มีลักษณะเชื่อมต่อกับเรือนไทดำดั้งเดิม

มีทั้งที่มีความเชื่อมต่อกับเรือนไทดำดั้งเดิมและเรือนที่ไม่มีความเชื่อมต่อกับเรือนไทดำดั้งเดิม ที่พบในพื้นที่ศึกษาเป็นเรือนพักอาศัยทรงปั้นหย่าที่องค์ประกอบส่วนล่างเป็นไม้แปรรูปและมีลักษณะทางโครงสร้างทั้งหมดเหมือนเรือนของชาวไทย แสดงถึงการลดการสืบทอดของการใช้เสาขามและรอดยื่น (รูปที่ 6 ข) หลังจากช่วงเวลาของเรือนปั้นหย่าแล้ว องค์ประกอบของเรือนทรงบังกะโลและเรือนสมัยใหม่ก็ไม่มีส่วนใดที่มีลักษณะร่วมกับเรือนดั้งเดิมของชาวไทดำอีกต่อไป แม้การนับถือผีจะยังคงอยู่สืบทอดอย่างเคร่งครัดและส่งผลกระทบต่อการจัดแบ่งที่ว่างในเรือนที่มีรูปแบบทันสมัยกลมกลืนไปกับเรือนของชาวไทย

เรือนทรงบังกะโลได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องมากกว่าครึ่งศตวรรษจนถึงในปัจจุบัน ในพื้นที่ศึกษามีเรือนที่กำลังสร้างอยู่ วัสดุหลักเป็นไม้แปรรูป เพราะมีการเก็บสะสมไม้ไว้หลายสิบปีก่อนที่จะแปงและหายาก โดยบางหลังอาจมีการนำไม้เก่าจากการรื้อถอนเรือนพักอาศัยดั้งเดิมมาใช้ เสาใต้ถุนเป็นเสาคอนกรีตสำเร็จต่อกับเสาไม้ชั้นบน รูปแบบเรือนมีความยืดหยุ่นต่อการเลือกใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น มีลักษณะโครงสร้างที่ประหยัดวัสดุและง่ายต่อการทำงาน ช่างในชุมชนสามารถสร้างเรือนประเภทนี้ได้โดยไม่ต้องจ้างผู้รับเหมาหรือช่างต่างถิ่น (รูปที่ 7 ก) เรือนสมัยใหม่ที่ถูกพบน้อย โครงสร้างระบบเสาคาน คอนกรีตเสริมเหล็ก ก่ออิฐ ฉาบปูน (รูปที่ 7 ข) เป็นของเจ้าของเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี โดยเรือนหลังที่พบริมถนนมาลัยแมนในตำบลสระยายโสม เจ้าของมีวรรณะผู้ท้าว ซึ่งในอดีตเคยมีฐานะทางสังคมสูงกว่าวรรณะผู้น้อย

4. การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเรือน

องค์ประกอบเรือนแบ่งเป็น องค์ประกอบทางโครงสร้างและองค์ประกอบไม้เป็นโครงสร้าง องค์ประกอบเรือนที่สำคัญของเรือนกระตองเต๋ามีดังนี้ ที่เป็นโครงสร้างหลัก ประกอบด้วย กลอน ไม้ชิงบัว (จันทน์) ออกไก่ ขื่อ แป กวางดืบ ไม้ไขว่ซาเปีย เสาดืบ เสา ปิง รอด ตง และที่ไม่เป็นโครงสร้าง ประกอบด้วย หลังคา ขอกุด พื้นฟาก ผนัง ประตูปันได สา (ที่วางอาหาร เครื่องใช้) เตาไฟ องค์ประกอบเรือนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเรือนกระตองเต๋าคือ กวางดืบ เสาดืบ ไม้ไขว่ซาเปีย และการยื่นยาวของรอด แสดงถึงความก้าวหน้าในทางช่างที่เข้าไประบบโครงสร้างและวัสดุที่เหมาะสมกับรูปทรง องค์ประกอบเรือนยังสามารถแบ่งได้ในอีกลักษณะ คือ ส่วนหลังคา ส่วนบน และส่วนล่าง

(ก)

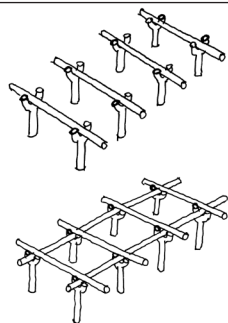
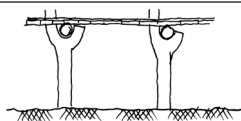
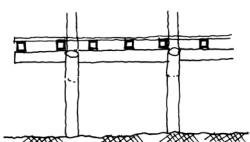
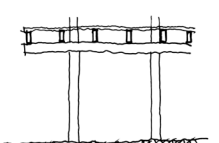
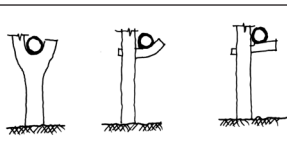
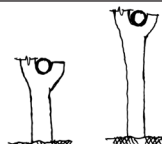
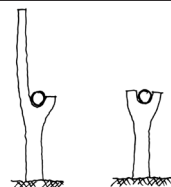
(ข)

รูปที่ 7 เรือนทรงบังกะโลและเรือนสมัยใหม่ที่ตำบลสระยายโสม (ก) เรือนบังกะโลที่กำลังถูกสร้างโดยช่างในชุมชน และ (ข) เรือนสมัยใหม่ รูปแบบอิทธิพลตะวันตกและหมู่บ้านจัดสรรริมถนนมาลัยแมน

องค์ประกอบทางโครงสร้างมีการคงอยู่ของรูปแบบโครงสร้างส่วนล่าง (เสาขามและรอดยื่น) ยาวนานกว่าองค์ประกอบอื่นตลอดช่วงรอยต่อทางวัฒนธรรม โดยปรากฏในเรือนหลายประเภท มีการปรับเปลี่ยนลักษณะไปที่ละน้อย ในขณะที่โครงสร้างในส่วนหลังคามีการสูญหายรูปแบบดั้งเดิม และเกิดการปรับเปลี่ยนมากเมื่อมีปัจจัยอิทธิพลเข้ามกระทบ เช่นเดียวกับเสาขามและรอดยื่น มีความพยายามในการคงลักษณะที่ว่างภายในเรือน เช่น เสารับโครงหลังคาอยู่ในตำแหน่งริมเรือน แม้บางเรือนที่มีด้านสกัดกว้างขึ้นจากการขยายเรือน ที่ได้ถุนจำเป็นต้องมีเสารับรอดที่กึ่งกลางเรือนโดยไม่ทะลุขึ้นมารับหลังคากลางเรือน ซึ่งพื้นที่ส่วนกลางเรือนเป็นส่วนหนึ่งของทางสัญจรและทำหน้าที่แบ่งการใช้สอยภายใน

การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างส่วนล่างของเรือนไทดำสามารถสรุปได้เป็น 7 ประเด็น (ตารางที่ 2) คือ 1) มีการเปลี่ยนหมุนแนววางเสาขาม เพื่อให้มีคานรัดหัวเสาตามยาวของเรือน 2) เพิ่มรอด มีการวางถี่ขึ้นมากกว่าตามแนวเสา

ตารางที่ 2 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเรือนที่โครงสร้างส่วนล่างของเรือนไทดำในตำบลสระยายโสม จังหวัดสุพรรณบุรี

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างส่วนล่าง	
1. เปลี่ยนหมอนแนววางเสาข้าง เพื่อมีคานรัดหัวเสาตามยาวของเรือน	
2. เพิ่มรอด วางถี่ขึ้น ไม่วางตามแนวเสา	
3. รอดกลมตากแต่งเป็นแปดเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยมจัตุรัส	
4. ใช้ดงแทนรอด รับพื้น	
5. ใช้เสาตรงและปิงรับรอด แทนเสาข้าง	
6. เพิ่มความสูงเสา	
7. ก่อด้านหนึ่งของเสายาวถึงชั้นบน หดสั้นเสมออีกด้าน	

เพื่อรับพื้นไม้กระดาน 3) รอดกลมตากแต่งเป็นแปดเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยมจัตุรัส 4) ใช้ดงไม้แปรรูปแทนรอด วางถี่รับพื้นไม้กระดานที่เล็กและบางลง 5) ใช้เสาตรงและปิง รับรอดแทนเสาข้าง จากการที่เลือกหาเสาตรงง่ายกว่าเสาข้าง 6) เพิ่มความสูงเสา ตามลักษณะเรือนที่มีใต้ถุนสูง 7) ก่อด้านหนึ่งของเสายาวถึงชั้นบน ถูกลดให้สั้นเสมออีกด้าน จากการหาไม้ที่ยาวต่อเนื่องยากขึ้น โดยเรือนที่พบการเปลี่ยนแปลงนี้มักเป็นเรือนในกลุ่มที่สามและสี่

5. การสืบทอดเรือนไทดำในจังหวัดสุพรรณบุรี

ในบริเวณใกล้เคียงพื้นที่ศึกษา พบว่า การสร้างขึ้นใหม่ (reproduction) เป็นในลักษณะเรือนกระดองเต่าจำลอง (replication) ในสามพื้นที่ แต่ไม่ได้ถูกใช้เพื่อยุอาศัย เป็นการจำลองเพื่อแสดงภาพลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรม และแสดงพิธีการในอดีตของชาวไทดำ คือ ศูนย์วัฒนธรรมประเพณีไทยทรงดำ หมู่ที่ 2 ตำบลดอนมะเกลือ (รูปที่ 8 ก) และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง ประกอบด้วยเรือนกระดองเต่าสองหลัง แม้จะเป็นสร้างจำลองใหม่ แต่เป็นการใช้ชิ้นส่วนจากเรือนกระดองเต่าดั้งเดิม จึงมีคุณค่าและความใกล้เคียงกับเรือนในอดีต และมีอีกหนึ่งแห่งที่เป็นโครงสร้างเหล็กขนาดเล็ก ใช้เพื่อขายอาหารและเครื่องดื่ม บริเวณหน้าสำนักงานเทศบาลตำบลบ้านดอน

เรือนกระดองเต่าแห่งตำบลสระยายโสมที่เป็นเรือนเพื่อพักอาศัยจริง มีสองแห่งที่ยังเก็บรักษาไว้ คือ ที่รีสอร์ตขนาดเล็กชื่อ สระปลายสวน เป็นการย้ายเรือนกระดองเต่าจากตำบลบ้านดอนมาประกอบตั้งไว้เป็นห้องพัก โครงสร้างส่วนล่างถูกปรับเปลี่ยน มีการติดตั้งเครื่องปรับอากาศ (รูปที่ 8 ข) และเรือนกระดองเต่าสองหลังสุดท้ายจากตำบลสระยายโสม ที่ถูกนำไปแสดงที่เมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ

(ก)

(ข)

รูปที่ 8 (ก) เรือนกระดองเต่าจำลองที่ศูนย์วัฒนธรรมประเพณีไทยทรงดำ หมู่ที่ 2 ตำบลดอนมะเกลือ และ (ข) เรือนกระดองเต่าที่รีสอร์ตในตำบลสระยายโสม โดยย้ายมาจากตำบลบ้านดอน

จากการสำรวจกลุ่มเรือนไทดำเก่าแก่ ที่บ้านแม่ประจันต์ จังหวัดเพชรบุรี ประกอบด้วยเรือนกระต่องเต๋าดั้งเดิมหลังสุดท้ายและเรือนหลังคาทรงจั่วเครื่องผูก โดยผู้วิจัย ในปี พ.ศ. 2555 และ พ.ศ. 2556 แม้นักวิชาการจากหลายมหาวิทยาลัยได้เคยเข้าพบ อธิบายถึงคุณค่า และมีการให้รางวัลแล้ว หลังคาเหล็กลอนเริ่มถูกใช้กับเรือนหลังคาทรงจั่วเครื่องผูก โดยวางทับบนหน้าคาเดิม จากความต้องการวัสดุที่คงทน ไม่รื้อลดการดูแลรักษา ของเจ้าของเรือน (แล ชื่นฤทัย, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2556)

ในพื้นที่ศึกษา เมื่อเปรียบเทียบการคงอยู่ของเรือนไทดำกับเรือนไทยประเพณีในภาคกลางแล้ว เรือนในกลุ่มที่สองถึงกลุ่มที่สี่ ที่อยู่ในลักษณะผสมผสานหรือกลายรูปได้รับการดูแลรักษาและมีความเข้าใจในคุณค่าจากชุมชนต่ำกว่าเรือนไทยกลายรูปในชุมชนชาวไทย ดังตัวอย่างในตำบลปากกราน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่มีการเปลี่ยนแปลงของเรือนร่วมสมัยเป็นไปในลักษณะของการชำระรักษารูปแบบสัณฐานของเรือนไทยดั้งเดิม จากความภาคภูมิใจในตนเองของชุมชน (Pinijvarasin, 2003) แสดงถึงความเร่งด่วนในการนำเสนอแนวทางเพื่อการรักษาเรือนไทดำที่มีความสำคัญในระดับสูง และควรมีการสนับสนุนการศึกษาเรือนพื้นถิ่นในลักษณะอื่นที่มีความสำคัญในระดับสูงเช่นเดียวกันในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจต่อสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในช่วงรอยต่อทางวัฒนธรรมที่มากขึ้น อันจะนำไปสู่การจัดการดูแลโดยเจ้าของเรือนและชุมชนอย่างยั่งยืน

6. บทสรุป

จากการศึกษา สามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้

1) ได้นำเสนออาคารระดับชาวบ้านที่ไม่ได้รับการตระหนักถึงคุณค่า คือ บ้านพักอาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในช่วงกลายรูปและมีการผสมผสานทางวัฒนธรรม

2) เปรียบเทียบข้อมูลทั้งในอดีตและปัจจุบัน ข้อมูลระหว่างพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดเพชรบุรี ที่มีการสำรวจและศึกษาข้อมูลมาแล้วมากกว่า

3) การจัดกลุ่มวิวัฒนาการ อิทธิพล รูปแบบที่เกิดขึ้น รวมถึงการจำแนกออกเป็นทิวทัศน์และพหุลักษณะ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาและความเข้าใจในคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ให้ครอบคลุมความหลากหลายที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่าง ๆ โดยไม่จำเป็นต้องมุ่งเน้นที่ความดั้งเดิม

จากการที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำเป็นชุมชนที่มีลักษณะ

ค่อนข้างปิดตัวเองในประเทศไทย มีความเคร่งครัดในความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมดั้งเดิม มาเป็นเวลากว่าหนึ่งศตวรรษ หลังจากนั้นชาวไทดำได้เริ่มมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับชาวไทย จนเกิดทิวทัศน์และพหุลักษณะทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นขึ้น หนึ่งในอัตลักษณ์สำคัญของชุมชนไทดำ คือ เรือนกระต่องเต๋า ได้เริ่มแปรเปลี่ยนผสมผสานในช่วงเวลาหลายทศวรรษ ก่อนที่จะถูกผนวกหายไป ในปัจจุบัน เรือนไทดำในยุครอยต่อที่ยังหลงเหลือในพื้นที่ศึกษาและบริเวณโดยรอบ จึงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเรือนกระต่องเต๋าดั้งเดิม ควรมีการยกย่องให้เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ชาวไทดำที่ยังคงอยู่ เป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคกลางของประเทศ ไทยที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมสูง การศึกษานี้ จึงเป็นการนำเสนออาคารระดับชาวบ้านที่มีความสำคัญต่อวัฒนธรรมของท้องถิ่นในจังหวัดสุพรรณบุรี

การนำข้อมูลจากพื้นที่อื่นเพื่อเปรียบเทียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากจังหวัดเพชรบุรี ทำให้สามารถนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับเรือนไทดำที่หลากหลายเพิ่มขึ้น เช่น องค์ประกอบเรือนที่สามารถคงลักษณะอยู่ได้ยาวนาน ภายใต้อิทธิพลการเปลี่ยนแปลงที่มากขึ้น ทั้งนี้ การศึกษานี้จะเป็นต้นแบบในการนำเสนอแนวทางเฉพาะของการจัดกลุ่มวิวัฒนาการ อิทธิพล และรูปแบบที่เกิดขึ้น จากวัฒนธรรมที่เข้มแข็งและมีความหลากหลาย จึงเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจและตระหนักในคุณค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต่อชาวไทดำรุ่นใหม่ที่จะมีบทบาทต่อการอนุรักษ์ การสืบสาน การเปลี่ยนแปลง ตามวิถีทางที่ชุมชนได้เลือกที่จะให้เกิดขึ้นต่อเรือนเก่าแก่ที่ผสมผสานกลายรูป นอกเหนือจากการจำลองสร้างใหม่ของเรือนดั้งเดิม ที่ชาวไทดำได้ประสบความสำเร็จในการบุกเบิกให้เกิดขึ้นในหลายพื้นที่

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในโครงการวิจัย หัวข้อ “การแปลความหมายเชิงประวัติศาสตร์ของเรือนพื้นถิ่นกลายรูปและผลิตใหม่: การขยายขอบเขตแหล่งท่องเที่ยวสู่อาคารระดับชาวบ้านที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม” (Heritage Interpretation of Transformed and Reproduced Vernacular Houses: Expanding Scope for Tourist Destination to Modest Buildings with Cultural Significance) ทุนงบประมาณแผ่นดิน สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ พ.ศ. 2556

References

- Buranasompop, T., Shinawatra, W., Vonglodjanaporn, C., Samantararat, S., Poriprasert, T. & Charoensilp, E. et al. (2003). โครงการรักษาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว จ. สุพรรณบุรี [The conservation project of vernacular architecture and environment for tourist attraction]. Bangkok, Thailand: NSP Printing.
- Burutpat, S. (1997). สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์: ไทยโซ่ง [Encyclopedia of ethnic groups in Thailand: Thai Song Dam]. Bangkok, Thailand: Sahathammic.
- Chaturawong, C. (1997). เรือนไทดำ: กรณีศึกษาเพชรบุรี [Tai Dam: A case study in Pethchaburi]. Master of Architecture Thesis, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Inpuntung, V. (2012). เรือนลาวโซ่ง: การกลายรูปในรอบสองศตวรรษ [Lao-Song house: Transformation in two centuries]. Bangkok, Thailand: Usakaney.
- Kirdsiri, K. (2011). ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว และการเคลื่อนย้ายสู่ประเทศไทย [Historical background of Tai-Lao settlement and movement to Thailand]. *Na Jua: Journal of the Faculty of Architecture, Silpakorn University*, 7(July-August), 83-130.
- Pinijvarasin, W. (2003). ความภูมิใจในตน: การดำรงของบ้านและเรือนไทยพื้นถิ่น [Pride of self: Sustaining of Thai vernacular house]. *Proceedings of Current: Reflection of Society – Silpakorn Architectural Discourse 2003: 3rd Mini Symposium*, Bangkok, 18-19 March 2003, 2.1-2.11.
- Punpairoj, P. (2011). ไทดำรำพันถึงเรือนกระดองเต่า: จากขุนเขาเมืองแก่งสู่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทย [Tai Dum's longing for Tortoise Shape Houses: From highland in Muang Thaeng to river basin of Thailand]. *Journal of Architectural/Planning Research and Studies*, 8(1), 21-34.
- Sribusara, M. (1987). ไทดำรำพัน [Tai Dam's longing]. Bangkok, Thailand: Bhannakij Publishing.

